

PRISPEVEK K ZGODOVINI ŠT. ŠTEFANA V ZILJSKI DOLINI

ANTON SVETINA

V kraju Št. Štefan v Ziljski dolini (St. Stefan an der Gail) je bil sedež župnije, ki je spadala kakor vse koroške župnije južno od Drave, razen pliberškega cerkvenega okrožja, posredno pod oglejski patriarhat, neposredno pa pod goriško nadškofijo. Patronatske pravice in s tem zvezane prezentacijske pravice ob spremembah na sedežu župnije je imel deželni knez, zaradi česar je smel vsakokratni župnik te župnije uporabljati naslov *parochus caesareus* — cesarski župnik. V drugi polovici 17. stoletja je v tej župniji župnikoval magister Andrej Tollomainer, ki je bil doma iz Kranja na Gorenjskem. V drugi polovici meseca oktobra leta 1682 sta bila pri župniku v Št. Štefanu na obisku njegov brat Jakob Tollomainer, meščan in trgovec iz Kranja, in prijatelj brata Jakoba Marko Kompare, duhovnik iz Kranja.

V kapiteljskem arhivu nadškofijskega arhiva v Ljubljani so pod fasciklom 64/17 ohranjene listine o incidentu, ki se je dogdil 25. oktobra 1682 v tem župnišču. Na ta dan je imel župnik v popoldanskem času v gosteh poleg svojega brata Jakoba in duhovnika Kompareta še oba cerkvena ključarja te župnije Jurija Hörerja in Jurija Tiffila ter tri ženske, ki so skupaj veseljačili in se zabavali z razno koroško glasbo (*siamus laeti cum aliqua musica Carinthica*). Okoli 7. ure zvečer se je v župnišče vrnil domači kaplan Julij Patribusch (njegov priimek je v listinah napisan enkrat *Patrowoisch* drugič *Petterbuisch*, verjetno se je pisal Petrovič), v spremstvu mesarja ob potoku Petra; oba sta bila močno vinjena. Po prihodu v župnišče je zbrana družba povabila kaplana, naj se ji pridruži pri veseljačenju, kar je kaplan odklonil. Ko je kaplan šel skozi kuhinjo, je tam srečal župnikovega brata Jakoba Tollomainerja, ki sta bila med seboj v sovraštvu. Začela sta se zmerjati z žaljivimi besedami in sta se tudi dejansko spopadla. Kaplan je župnikovemu bratu prisolil zaušnico, nato je ta pobral eno izmed polen, ki so ležala pri kuhinjskem ognjišču, in udaril kaplana s polenom po glavi. Kaplan je nato odšel v spremstvu mesarja Petra v svojo sobo, kjer sta še popila vrč vina, potem pa je kaplan legel v posteljo in naročil mesarju, naj zaklene vrata sobe za seboj in ključ vrne, verjetno skozi režo pod vrati. Ko so drugo jutro prišli ljudje kaplana klicat in so našli vrata njegove sobe zaklenjena, so začeli trkati. Ker se kaplan ni oglasil, so vrata s silo odprli. Našli so ga

ležečega v postelji na hrbtu, na njegovih prsih je bilo polno izmečkov od bruhanja in ni dal od sebe niti besede niti znamenja, bil je v popolni nezavesti. Tako je ležal ves dan 26. oktobra in med 8. in 9. uro zvečer izdihnil.

Župnija Št. Štefan v Ziljski dolini je spadala pod deželsko sodišče gradu in gospodstva Greifenstein, ki je bilo leta 1682 v lasti vdove Barbare Elizabete baronice Aichelburg; ta je upravljala gospodstvo v imenu svojih nedoletnih otrok. Deželsko sodišče je o incidentu, ki se je pripetil v župnišču, takoj sestavilo sodno listino (*Gerichts Urkundt*), v kateri opisuje dogodek tako, kakor je zgoraj opisan, in dodaja, da so po kaplanovi smrti poklicali ranocelnika (padarja) iz Šmohorja (St. Hermagor), ki naj bi ugotovil, ali je udarec na glavo povzročil kaplanovo smrt. Ranocelnik je pred pričami izjavil, da udarec na glavo ni povzročil smrti, temveč je kaplan umrl zaradi preobilno zaužitega vina, kar je imelo za posledico bruhanje in s tem telesno oslabitev. Sodna listina navaja kot priče Jurija Hörerja, rimburškega podložnika, in Matjeja Steffla.

Listina je prišla tudi v roke škofijskega ordinariata v Ljubljani, ki je 9. decembra 1682 uvedel zoper Jakoba Tollomainerja, trgovca in meščana v Kranju, *ex officio* (uradno) kazenski postopek z obtožbo, da je ubil Kaplana Julija Patribuscha, in razpisalo javno kazensko razpravo na dan 16. decembra 1682, na katero je bil obtoženi Jakob Tollomainer vabljen s pretnjo, da ga zadene kazen ekskomunikacije, če ne pride na razpravo, in da bo razprava potekala tudi v njegovi odsotnosti.

16. decembra se je sestel škofijski sodni senat, imenovan konzistorij; načeloval mu je generalni vikar ljubljanske škofije Franc Jožef Garzarolli, prisledniki pa bili pater Anton Gregorin, pater Mihael Del (Dell) in pater Anton Lazari ter ljubljanska kanonika Jakob Terpin in dr. Simon Kimovec. Obtoženi Jakob Tollomainer je na tej razpravi ugovarjal proti pristojnosti ljubljanskega cerkvenega sodišča in je navajal, da se je incident dogodil v območju oglejskega patriarhata in da je zaradi tega pristojno po kraju dogodka cerkveno sodišče te škofije. Navedel je tudi zakonske vire oziroma komentar k temu ugovoru (*Wagnerek lib. sec. de decretalium tit. 2. de foro competenti ad capitulum 22 paragraf porro*). Zaradi tega ugovora je

škofijski konzistorij sklenil preložiti sodno razpravo na 9. januar 1683.

Na tej razpravi je sodnemu senatu zopet načeloval generalni vikar Garzarolli, prisedniki pa so bili isti trije redovniki kot pri prvi razpravi, od ljubljanskih kanonikov pa dr. Simon Kimovec, dr. Karol pl. Swizzen, dr. Janez Friderik Höffer in dr. Janez Jurij Dolničar. V začetku razprave je bil toženec vprašan, ali ima kaj novega povedati in ali vztraja pri svojem ugovoru o pristojnosti sodišča. Ko je obtoženi Tollomainer izjavil, da vztraja pri svojem ugovoru, je sodni senat izdal rzsodbo (sententia), da se ta ugovor zavrne, ker je po običajih in po praksi ter po razlagah raznih avtorjev (rzsodba citira tole razlago: Wagnerek ad c. 5tus libri 5ti decretalium de sententia excommunicationis) udomačeno, da je za razsojo takih deliktov pristojno sodišče bodisi po kraju kaznivega dejanja bodisi po domicilu obtoženega.

Po tej rzsodbi je obtoženi pristal na meritorno razpravljanje zadeve. V svoj zagovor je navajal, da je kaplana udaril le v svojo obrambo in je pripravljen to dokazati s svojo telesno prisego. Škofijski konzistorij je izdal nato ponovno vmesno rzsodbo, da je za raziščenje vse te zadeve treba še zaslišati priče in je navzočemu obtožencu Jakobu Tollomainerju naložil, da izposluje pismene izjave svojega brata župnika Andreja Tollomainerja in duhovnika Marka Kompareta. Obe imenovani priči sta dne 10. marca 1683 napisali izjave o incidentu, ki se je dogodil dne 25. oktobra 1682 v župnišču v Št. Štefanu. Ti izjavi sta v celoti ohranjeni med listinami ljubljanske nadškofije.

Kako se je ta sodni proces zoper Jakoba Tollomainerja končal, iz arhivskih virov ljubljanske nadškofije ni razvidno, prikazani primer pa je poučen iz tehle razlogov:

1. V pravno-zgodovinskem pogledu je s tem prispevan dokaz, da je v dobi fevdalizma v vseh primerih, ko je bila duhovna oseba bodisi tožnik, bodisi toženec, ali pa — kakor v našem primeru — le corpus delicti, bilo za razsojo takih primerov pristojno cerkveno sodišče, v težjih kazenskih zadevah je bil to škofijski konzistorij, kakor smo zgoraj videli.

2. Iz etnografskih ali, če hočete, folklornih vidikov je zanimivo, da so bile koroške pesmi in koroška glasba že pred 300 leti in več znane kot neka posebnost. Kakor je bilo zgoraj prikazano, je dne 25. oktobra 1682 v župnišču v Št. Štefanu zbrana družba veseljačila ob koroški glasbi (Musica Carinthica), v enem izmed poročil na škofijski ordinariat v Ljubljani pa stoji zapisano, da so prepevali »Melodias Carinthias«, to se pravi, koroške viže. Ker je prebivalstvo Ziljske doline v tej dobi pripadalo še skoraj stoo odstotno slovenski narodni skupnosti, smemo sklepati, da so prepevali slovenske koroške pesmi in da so bile te pesmi znane po svetu že tedaj kot neka posebnost.

3. V dobi, ki jo opisujemo, sta veljala latinščina in nemščina kot uradna jezika, kar je v mnogih primerih dovedlo do tega, da so slovenska imena, bodisi priimke oseb, bodisi imena krajev, zapisovali po svoje. Iz Petroviča so napravili Patribuscha ali Peterbuscha, iz Tolminca Tollomainerja. Posebno značilno pa je ponemčenje slovenskih krajevnih imen na Koroškem; navedel bom dva primera: Iz imena kraja Večna vas so napravili Wackendorf, kraj Loga vas (Augendorf) pri Vrbi ob Vrbskem jezeru (Velden am Wörthersee) se je prvotno imenoval Gola vas (Hausdorf); domačini so v slovenskem koroškem narečju izgovarjali Gola vas kakor Hova ves, iz česar so potem Nemci napravili Hausdorf.